

I ett annat perspektiv

Catharina Nord

Varje människa har en kärna av jag inom sig. De flesta kan nog känna att jag var jag för tio, tjugo och fyrtio år sedan. En liten flicka, en ung man. I det omvända perspektivet, om tio år, kan jag föreställa mig att jag sannolikt kommer att uppleva samma förtätning inom mig som jag kallar jag. Men i ett perspektiv på tjugo år, för att inte tala om trettio, fyrtio år börjar känslan av mitt jag upplösas i abstrakt åldrande. Det behöver inte bero på vår tids fixering vid ungdomlighet att detta bereder en svårighet. Livets mening är helt enkelt att leva. Att föreställa sig att man närmar sig sitt eget slut låter sig inte göras utan motstånd. Man kan nog sluta sig till att en gammal människa är, liksom jag som är yngre, alla sina åldrar. Men inte för att trösta mig. För en gammal människa är framförallt gammal. Och det kommer jag också att bli om jag har tur.

Jag vill berätta om och tolka två kvinnor som var gamla redan när jag mötte dem de första tio, tjugo åren i mitt liv, regelbundet, då och då. ”Hermeneutikens uppgift grundar sig på en polaritet av förtrogenhet och främlingskap”, sammanfattar Gadamer i *Sanning och metod* (1997, s. 142). De två kvinnorna finns kvar i mitt minne som fragment, min mors berättelser, reflekterade och oreflekterade erfarenheter. Jag är förtrogen med dem men också en främling inför båda. Detta är min förförståelse som barnbarn. Jag är förlåten av Gadamer för de vaga utgångspunkterna. Den hermeneutiska situationen står man mitt i, den kan aldrig klagöras. Min horisont är barnets och grumlas av min omogna blick som såg en mormor som älskade sina barnbarn och en farmor som knappt ens talade med oss. En del av mina minnen har återkommit i en hermeneutisk cirkularitet under åren som gått, förändrats och förändrats igen. ”Horisonten är”, menar Gadamer, ”...något som vi vandrar in i och som vandrar vidare i oss” (s. 152). Det är mer än trettio år sedan mormor och farmor dog. Gadamer råder oss att inte

nedsås av ett avsevärt tidsavstånd. Tvärtom, han menar att det öppnar fruktbara möjligheter för förståelse. Han skriver uppmuntrande att "Först med tidsavståndet kommer sakens verkliga innebörd till fullt uttryck" (s. 145). Jag utgår därför från att ett återbesök i mina minnen efter många, långa år ger nya möjligheter till att se i ett annat ljus, att se en annans ljus.

När det var dags för morfar att dö så hjälpte mormor honom att klä på sig på morgonen. Det var inget märkvärdigt med det. Det hade hon gjort under en tid eftersom han hade blivit allt skraltigare. Hon såg ner över åkern varje dag när han kom tillbaka från postlådan, långsamt uppför backen som om fotsulorna gjorde ont i skorna, långsammare än förra veckan. Den morgonen när mormor förstod hur det var fatt tvättade hon och rakade honom och satte på honom ren skjorta. Sen tackade hon honom för deras liv tillsammans. Taxin hon ringde efter tog honom till Vindelns sjukstuga. Ensam. Hon såg honom aldrig mer. Det är möjligt att hon inte orkade hålla en döende älskad i famnen. Särskilt inte i en taxi.

Mamma sökte som vuxen upp graven där hennes storebror låg. Hon hade svårt att hitta den. Den hade ett enkelt träkors och högt gräs. Ingen hade någonsin ägnat den någon omsorg. Mormor besökte den aldrig. Evert var tolv när han dog i hjärnhinneinflammation i taxin till sjukhuset i Umeå en vinternatt 1937. "Stanna bilen", hade mormor bett taxichauffören. "Liemannen sitter där bak." Där dog Evert mitt i natten i hennes armar i baksätet på en bil.

Min mormor hade mage som hoppade under förklädet när hon skrattade och det gjorde hon ofta. Hon lät oss barnbarn klättra på henne där hon satt i gungstolen och dra bort långa, krulliga hårstrån som växte på hennes haka. Det gjorde ont, hon ryckte till och grimaserade, men hon lät oss. Och vi skrattade. Jag såg aldrig någonsin hårdheten och bitterheten efter Evert som min mor berättade om. Hur hon brutalt kunde fråga en nybliven mamma som stolt visade upp sitt barn hur det skulle kännas att förlora "lillonga-denna". För oss var hon bara mormor, med O'Boy, som hon inte kunde uttala, tunnbröd och pitepalt, med sin generositet och sitt skratt. Den enda

ärligheten vi fick känna av var när hon sa att ”det ger så roligt när ni kjem, och, hovaligen så skönt når ni åk!” Jag tror vi hade någon slags förståelse för det. Hon och morfar levde under det man kallar små förhållanden i sin stuga så långt från kommersialism det går att komma. Men, hon köpte sitt livs första par långbyxor efter att morfar dött.

På våren det året som farmor skulle dö köpte hon ny kappa och hatt. Hon var 89 år. Hon var nästan blind de sista tio åren. Jag gick så nära henne som jag vågade där hon satt på pinnstolen i köket för jag ville se om jag kunde se blindheten i de grumliga ögonen. Jag var lite rädd för den tysta, oseende kvinnan. Hon hade förklädet knutet under de kopiösa brösten, precis som mormor. Men hennes mage hoppade aldrig. Jag minns inte att hon skrattade en enda gång, eller ens ett leende. Hon var i det närmaste helt ointresserad av oss barnbarn, åtminstone sett från min horisont. Men hon hade bröstkarameller som hon bjöd mig på och en lång, grå fläta som hon släppte ut längs ryggen när hon sov över hos oss i stan.

Hon och farfar var födda på 1880-talet. När jag kom 1956 så var hon gammal nog att vara farmorsmor. Hon var drygt trettio och nybliven mor för andra gången när första världskriget bröt ut. Henne make var en av de få som hade kommit tillbaka efter några år i USA. Han hade arbetat ihop en ansenlig summa pengar som han köpte gården för. Själv hade hon under de åren när han var borta arbetat i Malmö som sällskapsdam åt ”den fina fruen”. Hon hade gått på teater (visserligen tredje raden, medan fruen satt på parkett, men ändå) och rört sig i bättre kretsar. Hon gick aldrig ut i lagår'n och mjölkade efter det. De hade piga trots att det var ett småbruk med fem kor. Farmor skötte hushållet. Hon bakade bröd i den stora vedeldade ugnen över spisen, högvis med bröd varje gång, som hon torkade av med disktrasan när de kom ut ur ugnen. De var kompakta och smakade kraftigt råg. Ska man få ett sånt bröd idag måste man baka det själv:

Surdeg.
vatten och salt.
mjöl, mest råg.
Rör ihop och låt jäsa.
Knåda degen, sätt till mer mjöl om det behövs.
Det ska kännas som en barnrumpa när det är bra.
Forma till runda kakor. Låt jäsa. Grädda på låg värme.
Länge.

Jag ser farmor på långt avstånd, så som hon måste ha sett oss, som i en felvänd kikare, med mer än ett halvsekels distans. Kanske hade hon glömt hur små barn var. Kanske inte. Strax innan hon skulle dö sa hon: ”Hu ska det gau fö de smau pajkarna nä ja döe?” Pappa hade inte bött hemma på sisådär fyrtio år och farbror Harry hade ensam drivit gården efter farfars död ett tiotal år före. Men hon oroade sig för pojkar. De små.

Hon syns på gulnade foton. Hon har tjockt, uppsatt hår och blus med höghalsad krage och stråveck. Fotsid kjol. Liten och vacker. En kvinna man kommer tillbaka från USA för.

Mormor står bredbent i gräset ensam på fotot vid lagårdsväggen. Timret bakom är rödslammat. Hon har förkläde, städrock i blågröna blommönster och det gråa håret hålls på plats av många hårnålar och nät. Hon är allvarlig. Det är ett Kodak Instamatic-kort från 1970-talet. Om jag tittar noga efter ser jag att hon håller en liten pojke i handen.

Jag var en flicka som hade en snäll mormor och en inte så snäll farmor. Med mitt vuxna perspektiv ser jag naturligtvis annorlunda på dem. Kanske präglades mormors kärlek till barnbarnen av förlusten av ett annat barn långt tidigare. Kanske berodde farmors ointresse helt enkelt att hon var så väldigt gammal. Men det är mer än så enligt Gadamer. Jag betraktar inte bara de två kvinnorna härifrån utan deras historier blir min historia. Gadamer skriver att ”Samtidens horisont kräver sålunda det förflutna för att bildas” (s. 154). Det finns inget då och nu, utan ”istället inordnas det förångna i den egna horisonten som samtiden öppnar för förståelse” (s. 154).

Jag ser de två annorlunda därför att deras historier har gjort mig annorlunda. Kanske lärde mig mormor något om förlust. Kanske lärde mig farmor något om att bli gammal.

Referenser

Gadamer, Hans-Georg (1997) *Sanning och metod (i urval)*. Urval, inledning och översättning av Arne Melberg. Göteborg: Daidalos.